

УДК 340.114: 355.211.3 (477) **Г. Мошак**, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України

Системи юстиції і міліції України під впливом Євро-2012

У статті аналізуються кримінологічні аспекти змін у системах юстиції і міліції, що відбувалися у період підготовки та проведення в Україні фінальної частини Євро-2012. Обґрунтовується існування тенденції, що відображає позитивні зміни у наближенні правоохоронних органів до вимог ЄС.

Ключові слова: системи міліції і юстиції, зміни, стандарти ЄС.

Розгляд кримінологічних аспектів визначних подій сучасної України є перспективною темою, за якою, однак, ще не здійснювалося наукових публікацій. Шанси на поглиблення змістовності аналізу кримінологічної ситуації збільшуються унаслідок «прив'язки» його до конкретних обставин. Тоді зростає цінність висновків і рекомендацій, які мають враховуватися у кримінологічному прогнозі розвитку майбутніх подій. Вивчення кримінологічних аспектів підготовки і проведення фінальної частини Євро-2012 в Україні¹ надало підґрунтя викласти міркування щодо окремих аспектів функціонування систем юстиції і міліції, які не є узагальнюючою оцінкою чи кримінологічною експертизою їх діяльності.

Німецькі та інші зарубіжні автори констатували успішність організаційних заходів, задовільний стан інфраструктури і стадіонів, дружельюбність українців [1]. Однак проведення в Україні Євро-2012 відкрило широкій європейській громадськості також недоліки діяльності як органів юстиції, так і міліції. Пограбування та жорстоке побиття двох молодих людей шістьма міліціонерами у Львові 21.04.2012 р. надало підставу Amnesty International для висновку, що правоохоронні органи є небезпечними для вболівальників в Україні, тому підлягають реформуванню [2].

Майже 60 % повідомлень про Україну перед Євро-2012 містили негативну інформацію. Перед чемпіонатом в урядових колах країн ЄС

¹ Використання у статті окремих матеріалів із засобів масової інформації зумовлене відсутністю публікацій з досліджуваної теми у наукових виданнях України.

дискутувалося питання про його бойкот. Кримінологічним наслідком цих закликів було привернення уваги до судової системи та міліції і посилення суспільного контролю над ними.

В Україні існують деякі кількісні показники, що позитивно характеризують системи і діяльність юстиції та міліції, зокрема достатня кількість серед них освічених правників. На 214 юридичних факультетах та у вузах України навчаються близько 100 тис. студентів-юристів, а на посадах суддів працює більш як 8 тис. осіб (тільки 12 з яких відсторонені від посад за «підозрою» у вчиненні злочинів). Разом з тим кількісні показники не нівелюють недоліків, що характеризують якість роботи цих систем. Майже щоденно газети висвітлюють правопорушення співробітників органів міліції чи репресивні методи їх роботи. Звинувачувальний підхід знаходить відображення у дуже малій частці виправдувальних вироків, десь 0,2 % від загальної кількості. Тоді як у Швейцарії і Німеччині 3 % виправдувальних вироків, а в окремих землях (Гамбург) квота виправданих судами доходить 9 % [3, с. 87]. За недоведеністю вини слідство припиняється ще у 25 % випадків [4, с. 139].

Правозахисники повідомляли, що судді, мотивуючи необхідність пріоритетного захисту вболівальників, у судових рішеннях неправомірно обмежували основні права людини і громадянина на проведення мирних зібрань у містах, які приймають Євро-2012. У Запоріжжі, де не проводився чемпіонат, заборона на мирне зібрання мотивувалася відрядженням частини міліції до міст, у яких відбувається Євро-2012, і на цій підставі відсутністю можливості забезпечити правопорядок у своєму місті [5].

Недоліки системи юстиції і міліції в Україні фахівці пов'язують із низьким професіоналізмом та неналежним моральним рівнем, із браком правосвідомості та культури, порядності. Професор В. М. Шаповал називає ці недоліки у контексті характеристики претендентів на посади членів Конституційного Суду [6]. Однак професор П.-А. Альбрехт (ФРН) вважає, що вони характерні для претендентів на посади у судовій системі країн Євросоюзу у цілому і ФРН зокрема. Публікацій за 2007–2011 рр. про злочини, здійснені німецькими суддями, мною не знайдено.

Зміни в системі міліції. Забезпечення правопорядку під час проведення Євро-2012 характеризувалося масовим залученням міліцейських сил (приблизно 240 тис. чол.) та фактичним відстороненням від вагомій участі приватних структур безпеки. Міліція виключно своєю заслугою вважала, що Євро-2012 вдалося провести без масових порушень громад-

ського порядку і що претензій до роботи міліціонерів у містах, які приймали Євро-2012, не було [7]. Однак не врахована відносна стриманість іноземних фанів, 1350 тис. яких у Київській фан-зоні навіть після випитих 500 тис. літрів пива не надали підстав для втручання міліції. Законодавство і судова практика України не знають злочинів, за які у ФРН шляхом суворого покарання забезпечується чистота рядів поліції. Повідомлення засобів масової інформації про поодинокі злочини німецьких поліцейських є винятком із звично правомірної діяльності.

З одного боку, про належні професійні якості українських міліціонерів і позитивні результати їх профілактичних зусиль не засвідчує одна четверта частина (від зареєстрованих) нерозкритих вбивств в Одеській області [8]. Не розкрито низку резонансних убивств за останні 15 років, зокрема, в місті Одесі¹. З другого боку, успішна протидія на Євро-2012 злочинній та терористичній діяльності, здійснена міліцією та службою безпеки (разом із кращими аналітиками та експертами провідних спецслужб країн світу), підтверджує існування *потенціалу* професійних якостей. МВС України активно співпрацювало з представниками поліції Баварії упродовж 5-ти років з питань підготовки до забезпечення громадського порядку та безпеки під час Євро-2012. Взаємодія зі 130 поліцейськими із 16 держав, які забезпечували правопорядок «своїх» вболівальників у містах проведення ігор, а також використання Міжнародних центрів поліцейського співробітництва сприяли накопиченню міжнародного досвіду. Він має використовуватися у взаємодії з іноземними поліцейськими службами під час проведення після Євро-2012 інших великих заходів. Органи міліції, зокрема у співпраці з Ізраїльською поліцією, вдосконалюють охорону громадян і правопорядку під час щорічного (у середині вересня) відвідування могили раббі Нахмана у місті Умані кількома десятками тисяч євреїв-хасидів із Ізраїлю та інших країн [9].

Зміни законодавства і юридичної практики. З метою сприяння проведенню Євро-2012 відповідне законодавство України було дещо наближене до законодавства країн ЄС шляхом його лібералізації. Прийнятий перед Євро-2012 новий Митний кодекс України полегшив перетин державного кордону іноземними вболівальниками. Законом України «Про особливості провадження у справах про адміністративні

¹ Серед відомих у місті вбитих: президент фірми «Біпа-Мода; полковник, один з керівників УСБУ в Одеській області; головний редактор газети «Вечерня Одесса»; директор рибопромислової компанії «Антарктика; декілька директорів великих будівельних фірм; голова Арбітражного суду в Одеській області.

правопорушення в період проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні» від 05.07.2011 р. передбачався прискорений розгляд адміністративних справ щодо іноземців. Указ Президента України щодо посилення боротьби з тероризмом в Україні був спрямований на поліпшення координації та співпраці різних служб, а також запровадив комплекс заходів на зразок інших країн — господарів Євро.

Практика застосування законодавства під час чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні дещо вибірковою і ситуативно змінювалася. За вказівкою керівництва органів міліції та юстиції іноземні фани, як правило, не мали притягуватися до відповідальності. Міліція і влада були надзвичайно толерантними до іноземців.

Ще однією ознакою селективного застосування законодавства була мала кількість (всього п'ятнадцять) складених під час чемпіонату адміністративних протоколів стосовно іноземців [10] і непорушення проти них жодної кримінальної справи. Наведені приклади обґрунтовують тезу про те, що регулювання правової відповідальності має здійснюватися згідно з вимогами закону, а не вказівками органів виконавчої влади.

Взаємодія міліції з приватними службами безпеки в Україні (у порівнянні з ФРН) була символічною. Міліція зазвичай вважає, що має достатньо власних сил, щоб самостійно забезпечити правопорядок. В Україні охорону правопорядку здійснювали понад 240 тис. співробітників міліції і службовців Внутрішніх військ МВС. Під час Євро-2012 закон «Про охоронну діяльність» від 22 березня 2012 р. ще не набув чинності, а закону про приватну детективну (розшукову) діяльність ще не існує. Асоціація приватних детективів констатує, що її діяльність не заборонена, проте ускладнена відсутністю відповідного закону.

Іноземна мова як складова вдосконалення професійної підготовки. Майже 22 тис. українських міліціонерів навчилися англійської мови початкового рівня. У забезпеченні правопорядку також брали участь 2 тис. курсантів із міліцейських вузів, які володіють англійською. Крім того, міліція залучала до чергування у відділеннях вчителів іноземних мов для розв'язання проблем спілкування з іноземцями. Вивчення та використання іноземної мови було елементом вдосконалення роботи міліції, який розширив її професійні можливості та відкрив нові перспективи. МВС констатувало відсутність проблем у працівників міліції і тих іноземців, які до них зверталися.

Результати опрацювання відповідей відомих юристів-експертів на запитання: «Який вплив мало Євро-2012 на зміни в системах міліції та юстиції?» (виконаного автором цієї статті) ілюструють різні сторони переважно загального позитивного впливу. Суддя Конституційного Суду України професор Ю. В. Баулін підкреслив, що позитивні результати досягнуто завдяки здійсненню заходів ранньої профілактики злочинності та правопорушень. Професор Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого» М. І. Панов підкреслив важливу роль у здійсненні перед Євро-2012 профілактичної кампанії засобами масової інформації, а його колега професор В. І. Тютюгін звернув увагу на просвітницьку роль чемпіонату. Україна для іноземних вболівальників уже не асоціюватиметься з голодною країною, де населенню потрібна продовольча допомога Заходу. Заступник голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ С. М. Міщенко коментував відсутність судових справ щодо іноземних фанів як свідчення відсутності порушень правопорядку. Директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України професор В. І. Борисов виділив довготермінові позитивні наслідки Євро-2012. У громадян України та демократичних сил посилюється відчуття свободи, незалежності і впевненості у собі. Цю тезу доводить приклад протестів і їх наслідок — відхилення законопроекту щодо кримінальної відповідальності за наклеп, який вже пройшов перше читання у Верховній Раді України.

Отже, підготовка і проведення Євро-2012 надали імпульсу для запровадження європейських стандартів, за якими системи міліції і юстиції майже один місяць загалом успішно працювали у містах проведення фінальної частини Євро-2012. Їх співробітники набули цінного європейського досвіду, ознайомилися з навичками роботи в Україні правоохоронців із країн ЄС. Ці напрацювання, як і школа роботи Міжнародного штабу з протидії тероризму, мають розвиватися. Попри окремі недоліки, успішне забезпечення правопорядку під час проведення Євро-2012, а також підписання Протоколу про співпрацю між МВС України та Державним МВС Баварії на 2013–2015 роки (співпраця триває з 1992 р.) засвідчують тенденцію наближення діяльності вітчизняних правоохоронних органів до стандартів роботи відповідних структур країн ЄС.

Список використаної літератури

1. Коментар подій з Євро-2012 на радіо «Німецька хвиля» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dw.de/dw/article/0,,16069220,00.html>.
2. Amnesty International: Украинская милиция опасна для гостей Евро [Электронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.prawda.com.ua/rus/news/2012/04/30/6963779/>
3. Warnschussarrest — Umgang mit jugendlichen Straftätern [Електронний ресурс] // Bucerius Law Journal. — Ausgabe 02/2011. — Режим доступу: http://www.law-journal.de/fileadmin/user_upload/PDF/BLJ_Ausgabe_02-2011.pdf.
4. Albrecht P.-A. Die vergessene Freiheit: Strafrechtsprinzipien in der europäischen Sicherheitsdebatte / P.-A. Albrecht. — Berlin : BWV, Berliner Wiss.-Verl. 2003. — 187 p.
5. Серета М. Євро-2012. Темна сторона медалі [Електронний ресурс] / М. Серета. — Режим доступу: <http://human-rights.unian.net/ukr/detail/197458>.
6. Скумін А. Конституційний Суд втрачає авторитет незалежного арбітра / А. Скумін // Тиждень. — 2012. — 7 лют.
7. Фінал Євро-2012 допоміг з рекордом на українському кордоні. Міліція відзвітувала про порядок під час чемпіонату [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsr.u.ua/ukraine/02jul2012/sbu.html>.
8. Генеральний прокурор України повідомляв про 25 % нерозкритих вбивств, а також про зростання злочинності в Одесі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.from-ua.com/news/53dc72cac4cd5.html>
9. Израильская полиция защитит хасидов в Умани [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yoffi.org/articles/2/67/>.
10. Біля фан-зони у Львові виникла бійка між місцевими жителями і групою фанатів з Росії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://expres.ua/digest/2012/06/10/67939>.

Стаття надійшла до редколегії 09.01.2013.

Мошак Г. Системы юстиции и милиции Украины под влиянием Евро-2012

Анализируются криминологические аспекты изменений в системах юстиции и милиции, которые произошли в связи с проведенным в Украине Евро-2012. Обосновывается возникновение в их деятельности тенденции использования стандартов деятельности полиции и юстиции государств ЕС.

Ключевые слова: системы милиции и юстиции, изменения, стандарты ЕС.

Moshak G. Sistemy of justice and militias of Ukraine under the influence of Euro-2012

Are analyzed of changes in systems militias which have occurred in with in Ukraine of Euro-2012. Occurrence in their activity of the tendency of use of standards of activity of the states of EU is proved.

Keywords: systems of militia and justice, change, EU standards.